

УДК 37.043.2-056.2/3

DOI:

Ірина Садова, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Обґрунтовано дидактичну модель формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи в умовах вітчизняної вищої освіти, що включає а) дидактичний, інформаційний і контрольний блоки та охоплює зміст і структуру різних навчальних дисциплін; б) внесення до навчальних планів бакалаврів галузі знань 01 "Освіта" спеціальності 013 "Початкова освіта" курсу "Основи дефектології та інклюзивної освіти" з повним методичним забезпеченням; в) наповнення інклюзивним змістом усього арсеналу використовуваних в освітньому процесі методів і технологій навчання.

Ключові слова: особливі освітні потреби; інклюзивна освіта; інклюзивна готовність; вчитель початкової школи; технології навчання і виховання.

Табл. 1. Літ. 6.

Iryna Sadova, Ph.D.(Psychology), Associate Professor of the Pedagogy and Methods of Primary Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE FORMATION OF THE INCLUSIVE PREPAREDNESS OF FUTURE TEACHERS OF THE PRIMARY SCHOOL

The reformation of the education system in Ukraine is raising the issue of preparing the future teachers of the primary school, who are able to work in accordance with the reformed educational paradigms outlined by the Concept of the New Ukrainian School. Inclusive education, which is based on the ideological principles of social inclusion, plays a prominent role among them, since equality, accessibility and quality assurance are a fundamental imperative for its functioning. The content of the concept "inclusive preparedness of the future teacher of the primary school" as a psychological and a pedagogical phenomenon has been revealed in the article. It has been proved the didactic model of the formation of the inclusive preparedness of future teachers in conditions of domestic higher education, which includes didactic, informational and control and productive blocks and provides the inclusion of the material oriented on the positioning of values and principles of inclusive education, in the content and structure of various educational disciplines; inclusion in the curriculum of applicants for the first (Bachelor) level of higher education of the field of knowledge 01 "Education" specialty 013 "Primary education" the training course "Fundamentals of Defectology and Inclusive Education" with complete teaching and methodological support; filling with the inclusive content of the entire arsenal used in the educational process of teaching methods and technologies. Identifying the components of the inclusive preparedness of the future teacher; determining the vectors and the nature of their dynamics under the influence of the created pedagogical conditions provide an opportunity for new psychological and pedagogical researches on the design of the content and methods of the vocational education. The determination of the levels of preparedness of future teachers to work in conditions of the educational inclusion needs further research.

Keywords: special educational needs; inclusive education; a teacher of the primary school; technologies of education and upbringing.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні актуалізує проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи, здатних працювати згідно із зреформованими навчально-виховними парадигмами, окресленими Концепцією Нової української школи [3]. Серед них чільне місце займає інклюзивна освіта, яка базується на світоглядних засадах соціальної інклюзії, оскільки рівноправність, доступність та забезпечення якості є основоположним імперативом її функціонування. Сучасне визначення інклюзивної освіти наголошує, що вона забезпечує здобуття якісних

знань на всіх рівнях та у всіх ланках усім дітям без обмежень та винятків, оскільки ґрунтується на визнанні їх рівноправності та урахуванні розмаїтості особистісно зорієнтованої освітньої моделі шляхом упровадження інклюзивного навчання [1].

Дидактична модель формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи у вітчизняному ЗВО органічно вбудована в освітній процес і реалізується за допомогою відповідних педагогічних технологій, це, зі свого боку, передбачає наповнення інклюзивним змістом усього арсеналу методичного забезпечення при

викладанні навчальних дисциплін. Інклюзивна освіта майбутніх учителів початкової школи має реалізуватися на принципах науковості, аксіологічності, практико-орієнтованості, мобільності, технологічності й динамічності.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми підготовки сучасного вчителя до роботи серед дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти присвятили свої дослідження багато вітчизняних та зарубіжних науковців (С. Альохіна, В. Бондар, Г. Давиденко, О. Глоба, І. Демченко, Т. Дегтяренко, Дж. Деппелер, Р. Джордж, Л. Журавльов, В. Зарецький, В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Лорман, О. Мартинчук, Н. Назарова, Л. Прядко, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов, О. Таранченко, В. Тарасун, В. Тищенко, Д. Харві, О. Хохліна, А. Шевцов, А. Шеманов, О. Ямбург, Л. Яценюк та інші).

Мета статті передбачає аналіз методичного забезпечення інклюзивної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах вітчизняної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Дидактична модель інклюзивної готовності майбутніх педагогів включає формування комплексу відповідних академічних, професійних і соціально-особистісних компетентностей. Методичне забезпечення означеного процесу охоплює такі складові:

- зміст і закономірності формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи та її компоненти;

- характеристики інклюзивного освітнього простору;

- організаційні (форми організації освітнього процесу), змістові (педагогічні засоби, методи й технології), педагогічні умови інклюзивної підготовки майбутніх фахівців.

Оснovo методичного забезпечення інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи становить компетентнісний підхід, що передбачає формування комплексу компетентностей. Воно має бути: 1) адекватним варіативності використовуваних організаційних форм і методів навчання (тренінги, самостійна робота, участь студентів у Всеукраїнському конкурсі наукових робіт за напрямом “Актуальні проблеми інклюзивної освіти”, позанавчальна діяльність [організація молодіжних флеш-мобів із залученням осіб з інвалідністю, виконання ролі тьюторів, участь у волонтерському русі і т.д.]); 2) різноаспектним, тобто спиратися на зміст дисциплін навчального плану підготовки фахівців (“Загальні основи педагогіки”: шляхи, тенденції, закономірності розвитку навчального процесу та

виховання як складних соціальних явищ з притаманними їм суперечностями, динамізмом, послідовністю і наступністю; особливості освітнього процесу в умовах гетерогенної групи учнів; “Вікова та педагогічна психологія”: проблема цінностей, толерантність як спосіб мислення, специфіка механізмів розвитку молодших школярів; “Соціологія освіти”: роль освіти в суспільстві, взаємозв’язок освіти з іншими підсистемами суспільства, механізми взаємовпливу соціальної та педагогічної систем; доступність освіти для всіх; місце і роль осіб з інвалідністю у соціальному співтоваристві тощо).

Концептуальними засадами інклюзивної освіти є: а) створення адекватного особливостям кожного учня освітнього середовища (фізичного, соціального, психологічного, педагогічного); б) мета, функції, цінності освіти (особистісна значущість кожної дитини, її права та місце в соціальному співтоваристві й освітньому просторі, принципи інклюзивної освіти, її політика та культура, що передбачає можливість пристосування до особливостей і освітніх потреб кожного); в) зміст професійної діяльності педагога, його функції (технології й методи роботи, що враховують потреби кожної дитини у класі; організація спілкування та взаємодії в колективі школярів; співпраця з усіма учасниками супроводу дитини в освітньому просторі); г) роль і позиція батьків учнів, соціальне партнерство всіх учасників інклюзивного освітнього простору та ін.

Ці та інші питання розглядаються у змісті навчальної дисципліни “Основи дефектології та інклюзивної освіти”, яку вивчають здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 “Освіта” спеціальності 013 “Початкова освіта”.

Головними завданнями означеного навчального курсу є:

- ознайомити майбутніх учителів початкової школи зі психолого-педагогічними, клініко-фізіологічними особливостями та закономірностями розвитку різних категорій дітей з ООП;

- опанувати компетентностями, що уможливають ефективну організацію і реалізацію освітнього процесу в умовах інклюзії, взаємодію з усіма його учасниками;

- сформувати у розуміння сутності інклюзивних процесів у системі освіти;

- обґрунтувати необхідність реалізації гуманістичного підходу в освітньому просторі, толерантного ставлення майбутніх педагогів до всіх учасників інклюзивного навчання;

- виробити інклюзивне педагогічне мислення, психолого-педагогічну готовність до роботи

серед дітей з особливими освітніми потребами (в тому числі з особливостями психофізичного розвитку);

- розвинути навички індивідуального підходу в навчанні й вихованні дітей з ООП;

- навчити диференційованого викладання й оцінювання в умовах інклюзивного навчання [5].

Освітні результати оволодіння навчальною дисципліною “Основи дефектології та інклюзивної освіти” включають певні компетентності: професійні (педагогічні: готовність і здатність діяти в умовах інклюзивної освіти); академічні (наявність знань і вмінь із основного навчального предмета й готовність застосовувати їх у розв’язанні практичних завдань); особистісні (здатність і готовність прийняття цінностей інклюзивної освіти). Виокремлюють ще й освітній ефект освоєння розгляданого навчального курсу – це сформована готовність майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах освітньої інклюзії. Така готовність передбачає розвиток когнітивного, емоційного, рефлексивного й комунікативного компонентів.

Отже, в результаті вивчення дисципліни “Основи дефектології та інклюзивної освіти” майбутні педагоги початкової школи мають володіти здатністю і готовністю:

- реалізовувати соціальну функції освіти, приймати цінності інклюзивної освіти та здійснювати свою професійну діяльність на їх основі;

- працювати з нормативно-правовими джерелами і оформлювати документацію, що регламентує діяльність учителя в системі інклюзивної освіти;

- здійснювати необхідні адаптації/модифікації курикуліуму й методики викладання;

- застосовувати адаптивні методики викладання і стандартизованого оцінювання в інклюзивному процесі;

- визначати особливості освітніх потреб кожного учня і адаптувати з їх урахуванням умови освітнього простору;

- створювати індивідуальні навчальні програми для дітей з ООП на основі діагностики їхніх потреб;

- застосовувати у практичній діяльності відповідні навчально-виховні технології й методики;

- ефективно взаємодіяти з різнопрофільними фахівцями й батьками дітей з особливими освітніми потребами;

- створювати морально-психологічний комфорт у класі на засадах суб’єкт-суб’єктної взаємодії, гуманності, милосердя, співробітництва.

- проявляти толерантність до всіх суб’єктів інклюзивної освіти, організувати оптимальну взаємодію та спілкування з ними [5].

Зміст аналізованого навчального предмета наведено у таблиці 1.

Основна мета навчальних занять з опанування зазначеного курсу – забезпечити формування комплексу професійно значущих компетентностей майбутніх педагогів початкової школи за допомогою виконання завдань і вправ, що дають змогу посилити прикладну спрямованість підготовки фахівців і сприяють їх готовності до роботи в умовах освітньої інклюзії (іншими словами, виробити у майбутніх учителів здатність і готовність до розв’язання професійних завдань в освітньому просторі).

Структура практичних занять відображає логіку засвоєння цієї навчальної дисципліни відповідно до орієнтовного тематичного плану і включає три блоки: *навчальний, інформаційний та контрольний*. Стисло охарактеризуємо кожен із них. *Навчальний блок* охоплює аналіз, проектування на реальні педагогічні умови, педагогічні ситуації, завдання для розвитку дидактичних умінь, узагальнені професійні завдання, міні-кейси). Вправи цього блоку дають можливість майбутнім учителям застосувати отримані теоретичні знання під час реалізації конкретних професійних завдань, представлених у різних формах. Такі завдання можуть виконуватися як індивідуально, так і малими групами студентів, використовуватися і в аудиторній, і в самостійній роботі. У цьому блоці представлені: діагностичні методики; експрес-опитувальники; навчальні тести і вправи; педагогічні ситуації, завдання для самостійної роботи студентів (наприклад, “На основі теоретичних знань визначте зобов’язання держав, які ратифікували Конвенцію ООН про права дитини, стаття 28: “Держави визнають право дитини на освіту; з метою поступової реалізації цього права на основі надання рівних можливостей вони повинні ...” та Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю”); завдання для розвитку у студентів дидактичних умінь; дебати (наприклад, “Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи”); творчі завдання (скажімо, скористайтеся статтею Тіма Лормана “Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти. Як перейти від запитання “Чому?” до запитання “Як?” [2]. Охарактеризуйте кожен зі “стовпів”); прес-конференції (приміром, “Інклюзивна освіта – вимога сучасності”); ділові ігри (до прикладу, “Педагог інклюзивного класу: десять кроків до вдосконалення”) та ін. [6].

Другий, інформаційний блок структури

Таблиця 1.

Структура навчальної дисципліни “Основи дефектології та інклюзивної освіти”

Назва теми	Кількість годин								
	Денна форма навч.				Заочна форма навч.				
	Лекції	Лабор. заняття	Практ. (семін.)	СРС	Лекції	Лабор. заняття	Практ. (семін.)	СРС	
Тема 1. Сутність, зміст та головні завдання інклюзивної освіти.	2	–	2	6	2	–	2	78	
Тема 2. Предмет і завдання дефектології. Діти з особливими освітніми потребами (загальна характеристика).	2	–	2	6		–		8	
Тема 3. Діти з порушенням слуху.	2	–	2	4	2	–	–	8	
Тема 4. Характеристика дітей з порушенням зору.	2	–	2	4		–	–	8	
Тема 5. Діти з порушенням мовлення.	2	–	2	6		–	–	8	
Тема 6. Характеристика дітей із затримкою психічного розвитку та порушенням інтелектуального розвитку.	2	–	2	4		–	–	8	
Тема 7. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату.	2	–	2	4		–	–	6	
Тема 8. Організація та зміст роботи інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ).	2	–	2	6		–	–	8	
Тема 9. Особливості організації інклюзивного навчання у загальноосвітній школі	2	–	2	6		–	–	8	
Тема 10. Діяльність вчителя в умовах інклюзивної освіти.	2	–	2	4		–	–	8	
Разом	20	–	20	50		10	–	2	78

практичних занять із курсу “Основи дефектології та інклюзивної освіти” охоплює набір матеріалів, які дають студенту змогу орієнтуватися в законодавчих та нормативних актах, основних термінах інклюзивної освіти (витяги з нормативно-правових матеріалів, глосарій, що визначає основні поняття й терміни інклюзивного освітнього простору, список літературних джерел для самоосвіти). Крім цього, блок містить: перелік основних нормативних документів з інклюзивної освіти (Загальна декларація прав людини (1948); Декларація про людей з інвалідністю (1975); Конвенція про права дитини (1989); Конституція України (1996); Закон України “Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах” (2008); Закон України “Про освіту” (2017); накази Міністерства освіти

й науки України “Про затвердження плану заходів щодо інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх закладах на період до 2012 року” (2009); “Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання” (2010); “Про заходи розв’язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями” (2011); Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг” (від 25 травня 2017 року №2053-VIII та постанови КМУ від 9 серпня 2017 року №588 “Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”) і № 545 від 12 липня 2017 р. “Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр”.

Останній, третій, т. зв. контрольний блок пропонує : завдання для самостійної роботи; тематичні тестові завдання; узагальнені професійні завдання; приблизний перелік питань для проведення контрольних заходів, питання для роздумів (наприклад, “Які перешкоди доведеться долати вчителю, котрий упроваджує інклюзивну практику?”; “Якими є основні завдання й функції асистента вчителя в навчально-виховному процесі?”; “Які послуги, окрім освітніх, може отримати дитина з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі?”; “Де можна отримати супровід вузьких спеціалістів (учитель-логопед, учитель-дефектолог, учитель-сурдопедагог, учитель-тифлопедагог), окрім навчальних закладів?”; “Перелічіть критерії оцінювання дітей з особливостями психофізичного розвитку?”; “У чому полягає сутність різноманітних адаптацій та модифікацій в інклюзивному процесі?”; “Із яких компонентів складається індивідуальна програма розвитку (ІПР)?”). Задля діагностики сформованості комплексу компетентностей використовуються різноманітні тестові та професійно педагогічні завдання, виконання навчально-дослідницьких кейсів і міні-проектів [6].

Які ж основні навчальні методи використовують при опануванні предмета “Основи дефектології та інклюзивної освіти”? Це численні технології навчання (проблемного, проектного, контекстного, тренінгового, навчально-дослідницького, інтерактивного (мозковий штурм, дискусія, пресконференція, навчальні дебати, круглий стіл та ін.), ігрового (ділові, рольові, імітаційні ігри).

Методичне забезпечення означеного процесу, яке відповідає вимогам комплексності використовуваних організаційних методів навчання, дає змогу забезпечити якість підготовки студентів до актуальних умов професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Висновки. Науково-методичне забезпечення формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи передбачає визначення ціннісно-змістового потенціалу освіти як компонента мотивації педагогів до врахування розмаїтих способів прояву індивідуальності учнів; реалізацію численних навчальних технологій та діагностику й моніторинг готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах освітньої інклюзії. Розроблене методичне забезпечення формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи визначає комплекс компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Подальшого дослідження потребує визначення рівнів готовності майбутніх педагогів початкової школи до інклюзивного навчання дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ, 2016. 152 с.
2. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від запитання “Чому?” до запитання “Як?”. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. 2010. № 3 (57). С. 3–11.
3. Малишевська І.А. Теоретико-методологічні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.03. Київ, 2018. 35 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року № 588 “Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF>.
5. Садова І. Основи дефектології та інклюзивної освіти : підручник. Дрогобич, 2019. 242 с.
6. Садова І. Основи дефектології та інклюзивної освіти : матеріали для практичних занять і самостійної роботи : навчальний посібник. Дрогобич, 2019. 44 с.

REFERENCES

1. Kolupaieva, A. & Taranchenko, O. (2016). *Inklyuzivna osvita: vid osnov do praktyky: monohrafiia* [Inclusive education: from basics to practice: monograph]. Kyiv, 152 p. [in Ukrainian].
2. Lorman, T. (2010). *Sim stovpiv inklyuzyvnoi osvity. Yak pereity vid zapytannia “Chomu?” do zapytannia “Iak?”* [Seven pillars of inclusive education. How to move from the question “Why?” To the question “How?”]. *Defectology. Special child: an education and upbringing*, No. 3 (57). pp.3–11. [in Ukrainian].
3. Malyshevska, I. (2018). *Teoretyko-metodolohichni osnovy pidhotovky fakhivtsiv psykhologo-pedahohichnoho profilu do roboty v umovakh inklyuzyvnoho osvitnoho seredovyscha* [Theoretical and methodological bases of preparation of specialists of psychological and pedagogical profile for work in conditions of inclusive educational environment]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 35 p. [in Ukrainian].
4. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 serpnia 2017 roku № 588 “Pro vnesennia zmin do*

Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 9, 2017, No. 588 “On Amendments to the Procedure for the Organization of Inclusive Education in General Educational Institutions”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF>. [in Ukrainian].

5. Sadova, I. (2019). *Osnovy defektologii ta*

inkluzyvnoi osvity: pidruchnyk [Fundamentals of Defectology and Inclusive Education: textbook]. Drohobych, 242 p. [in Ukrainian].

6. Sadova, I. (2019). *Osnovy defektologii ta inkluzyvnoi osvity : materialy dlia praktychnykh zaniat i samostiinoi roboty : navchalnyi posibnyk* [Fundamentals of defectology and inclusive education: materials for practical and independent work: teaching manual]. Drohobych, 44 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.08.2019

УДК 372.881.116:808.5

DOI:

Світлана Яців, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РИТОРИЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ

У статті порушено проблему риторизації початкової мовної освіти, проаналізовано шляхи її розв'язання, що передбачають навчання української мови та літературного читання у вимірах риторики. Результати дослідження засвідчили, що риторична підготовка учнів початкової школи здійснюється неефективно. Такі результати не можуть задовольнити сучасні вимоги, які ставить перед початковою ланкою освіти Нова українська школа, що робить необхідним упровадження процесу риторизації – розроблення ефективної технології формування риторичної культури молодших школярів на уроках мовно-літературного циклу.

Ключові слова: риторизація; мовна освіта; молодший школяр; українська мова; літературне читання; риторична культура; риторична компетентність.

Лім. 5.

Svitlana Yatsiv, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the English Philology Department Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

RHETORIZATION OF ELEMENTARY LANGUAGE EDUCATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The article deals with a problem of rhetorization of elementary language education, the ways of its solution are analyzed, which include Ukrainian language teaching and literary reading in the dimensions of rhetoric. The results of the study showed that the rhetorical preparation of primary school students is ineffective. Such results do not meet current requirements of the New Ukrainian School before primary education, this makes necessary to introduce the process of rhetoric-the development of effective technology for the formation of the rhetorical culture of junior students at the lessons of literary cycle. The rhetorical aspect of school language education has not been studied yet and requires research by scholars and teachers. Rhetorization of the language education in our understanding is a process of rethinking the purpose and content of school subjects “Ukrainian language”, “Literary reading”, priority of which is the formation of the rhetorical competence and the recognition and development of ways of organizing the educational communication in the communicative activity functionally and stylistically in aspects according to the laws of the rhetoric. Forming the rhetorical competence is a long painstaking process, so rhetorical personality education should be implemented at all levels, proceeding in several stages: propaedeutical (primary school), formative(secondary school), summarized systematically(high school), Academic High school, and improved by a person individually throughout his/her life. An urgent solution requires a problem of preparing primary school teachers for teaching this course, because rhetoric has its meaning and methods.

Keywords: rhetorization; language education; junior students; Ukrainian language; literary reading; rhetorical culture; rhetorical competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні початкова освіта в Україні еволюціонує у напрямі риторизації навчального процесу: Нова українська

школа спрямовує на комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення навчальних предметів, закладаються методичні традиції розвитку риторичних здібностей молодших школярів. На